

פתיחה

בעקבות הקורונה, סגירת בתי הכנסת וביטול המניינים, נוצר מצב שהרבה אנשים לא קראו בתורה בשבת. בעקבות כך השבוע נעסוק בשאלה, האם כאשר ייפתחו בתי הכנסת יש לקרוא את כל הפרשיות שביטלו, או שיש הגבלה למספר הפרשיות שיש להשלים. כמו כן, נעסוק בשאלה מה דינו של אדם פרטי שפספס קריאת התורה.

יש לציין שהדיון מתייחס רק לקריאת התורה של שבת, ולא של ימי שני וחמישי, מכיוון שהסיבה שקוראים בתורה בימים אלו היא לא בשביל לסיים את התורה כל שנה, אלא שלא יעברו שלושה ימים ללא לימוד תורה וכפי שכותבת הגמרא בבבא קמא (פב ע"א), כך שאם ביטלו את אותה הקריאה אין טעם להשלימה בזמן אחר.

העברת ספר תורה

האם צריך להשלים קריאה שביטלו? לפני שנראה את מחלוקת האחרונים בשאלה זו, יש לדון בשאלה מוקדמת יותר שיכולה למנוע מצבים רבים בהם מבטלים קריאה - מתי מותר להוציא ספר תורה מבית כנסת כדי לקרוא בו:

המשנה במסכת יומא (סו ע"ב) כותבת, שכאשר היו קוראים בתורה בבית המקדש ביום כיפור, היו מעבירים את ספר התורה דרך מספר אנשים, עד שהיה מגיע לכהן הגדול שקרא בו. הירושלמי (ז, א) מעיר, שלמרות שבדרך כלל מחמת כבוד הספר צריך לגשת אליו, כאן באופן חריג, מכיוון שמדובר באנשים מכובדים (כהן גדול וכדומה), והספר תורה מתכבד בזכותם - מותר להביאו אליהם.

בעקבות דברי הירושלמי כתב **המרדכי** (ראש השנה תשי), שאין להביא ספר תורה לבית כלא אפילו בראש השנה ויום כיפור, שהרי לא מדובר באנשים מכובדים שספר התורה יכול לבוא אצלם (כמו תלמידי חכמים גדולים לדעת המשנה ברורה, או עשירים מכובדים לדעת הרמ"א), ולכן בליט ברירה לא יקראו בתורה, וכן פסק **הרמ"א** (קלה, יד). ובלשון המרדכי:

"מצאתי בתשובה אחת, דבני אדם החבושים בבית האסורים אין מביאים אצלם ספר תורה, אפילו בראש השנה ויום כיפור כדאמרין בירושלמי, בכל אתר את אמר הולכין אחר תורה והכא תימא (= וכאן) מוליכין תורה אצלו, אלא על ידי בני אדם שהם בני אדם גדולים התורה נתעלה בהם."

אמנם, גם לשיטתו, מותר להביא את ספר התורה יום יומיים לפני שמתבצעת הקריאה (או שמשאירים אותו לאחר הקריאה ליום - יומיים) וכפי שפסק **האור זרוע**, מכיוון שאז זה נחשב שהציבור ניגש אל ספר התורה ולא הוא אליהם. אך להוציא ספר התורה, לקרוא בו ולהחזירו מיד אין היתר, אלא אם כן מדובר באדם חשוב וכפי שראינו.

פסק הביאור הלכה

הביאור הלכה (ד"ה אין) תמה על דברי המרדכי, שאסר להביא ספר תורה לצורך אסירים. הוא טען, שהירושלמי אסר להביא ספר תורה לצורך אנשים פשוטים, אך ורק כאשר הם יכולים לבוא אל הספר, ומטעמים שונים לא רוצים או לא יכולים. אבל במקרה בו אין להם ברירה, והם אינם יכולים לבוא אל הספר - מותר להביא את ספר התורה אליהם (ובלבד שיש להם מניין).

עוד הוסיפו האחרונים (זרע אמת, הגרש"ז אויערבך), שגם אם הציבור יכול לבוא אל ספר התורה, אך יש בכך טרחה גדולה או ביזוי הציבור, מותר להביא את ספר התורה אליהם. בטעם הדבר נימקו, שאם לצורך אדם חשוב מותר להוציא ספר תורה, קל וחומר שיהיה מותר להוציא ספר תורה לכבוד הציבור, שמעמדו גבוה משל היחיד.

השלמת קריאת התורה - אדם פרטי

להלכה נראה שפסקו כמשנה ברורה, שכאשר אין ברירה ויש מניין, מותר להוציא את הספר גם לאנשים לא מכובדים. אלא שלפעמים אי אפשר להוציא את ספר התורה מבית הכנסת, ואז יש לדון בשאלה כמה פרשיות יש לקרוא כאשר שוב יהיה ניתן להגיע לבית הכנסת). בעניין זה יש לחלק בין אדם פרטי שביטל את הקריאה לבין ציבור שביטל.

א. כאשר אדם פרטי ביטל קריאת התורה, נפסק להלכה באחרונים שאין עליו חובה להשלים את הפרשה. הסיבה לכך היא, שכפי שכותב **הרמב"ן** (מגילה ג ע"א בדה"ר) החובה לקרוא בתורה מוטלת על כלל הציבור, ולא על כל אדם ואדם באופן פרטי, לכן אם ביטל אך שאר הציבור (דהיינו הקהל איתו הוא מתפלל בבית הכנסת) כן קרא, אין עליו חובה לקרוא שוב.

ב. השלכה נוספת לכך שחובת הקריאה מוטלת על הציבור, מופיעה **בציץ אליעזר** (יח, ה). הוא פסק, שאם אדם ביטל מספר מילים מקריאת התורה, אין עליו חובה לחזור ולקורא, מכיוון שהעיקר שהציבור יקרא. דין זה הינו בניגוד לקריאת המגילה, ששם פסק השולחן ערוך שאסור לבטל אפילו מילה אחת, מכיוון שהחובה לקרוא מגילה מוטלת על כל אדם ואדם באופן פרטי, ובלשונו:

"לדעתי פשוט הדבר שאיננו מחויב, דקריאת התורה איננה כקריאת המגילה שהיא חובת יחיד, אלא היא רק חובת ציבור, ולכן כל שנתקיימה המצות בציבור ועשרה שמעו את הקריאה, אפילו אם יחיד החסיר משמוע כמה תיבות, אליבא דכולי עלמא (= לפי כל השיטות) איננו מחויב לחזר אחר ציבור אחר כדי לשמוע שם מחדש קריאת התורה (ועיין הערה 1)".

השלמת הציבור

עד כה הדיון עסק באדם פרטי, אך דינו של ציבור (דהיינו רוב המתפללים בבית כנסת מסויים) שלא קרא בתורה שונה, מכיוון שכפי שראינו החובה לקרוא בתורה היא חובת הציבור, ואם הציבור לא קיים את חובתו - עליו להשלים את הקריאה, וכן פסק **הרמ"א** (קלה, ב)

¹ **הרב משה פיינשטיין** (אגרות משה או"ח ד, כג) חלק וסבר, שיחיד שפספס פסוק מקריאת התורה עליו להשלימו (כדי שיהיה את כל התורה בשנה), ועל אף שאי אפשר להכריח את הציבור לקרוא שוב בשבילו, מכל מקום אם יש מניין אחר עליו להצטרף אליו לקריאת התורה. יש להוסיף, שבקריאת התורה של שני וחמישי מספיק לשמוע שלושה פסוקים בשביל לצאת ידי חובה, כך שהמפספס את השאר אין עניין להשלימם.

בעקבות האור זרוע. מה יהיה הדין כאשר ביטלו מספר פרשות, וכפי שעלול להיות בגלל הקורונה? נחלקו בכך האחרונים:

א. האליה רבה (שם, ב) וערוך השולחן (שם, ו) סברו, שמכיוון שיש חובה על הציבור להשלים את התורה כל שנה וכפי שכתב תרומת הדשן (ס' נג), אין זה משנה אם ביטלו פרשה אחת, שניים או עשר, בכל מקרה כאשר יהיה ספר תורה - צריך לקרוא את כל הפרשיות שביטלו, ובלשונו של ערוך השולחן:

"ויש מי שאומר, דאם באותו שבת שביטלו היו שני סדרות מחוברים דאין קורין אותם לשבת הבא משום דלא מצינו שיקראו ג' סדרות בבית אחת (מגן אברהם). ודברים תמוהים הם, דהא כיון דחובה היא להשלים מה שלא קראו מה לי תרי מה לי תלת, ואפילו אם לא קראו כמה שבתות נראה שחובה להשלים כולם, וכן ראיתי מי שפסק כן להלכה (אליה רבה)."

ב. הגר"א (שם) חלק ופסק, שניתן להשלים רק את הפרשה האחרונה ולא יותר מכך. הגמרא במסכת ברכות (כו ע"א) פוסקת, שאדם שביטל בטעות או באונס תפילה, יכול להתפלל תשלומין בתפילה הבאה, כגון להתפלל פעמיים מנחה במקום תפילת שחרית שביטל. נחלקו הפוסקים מה יעשה אדם שביטל שתי תפילות:

בעל הלכות גדולות פסק, שבמקרה זה עליו להתפלל שלוש תפילות ברציפות, על מנת להשלים מה שלא התפלל. למעשה נפסק **בשולחן ערוך** (קח, ד) כדעת **התוספות** (שם, ד"ה טעה) **והרא"ש** (ג, ב), שאפשר להשלים לכל היותר תפילה אחת, ולא תיקנו חז"ל יותר מכך. לדעת הגר"א, הוא הדין להשלמת קריאת התורה - חכמים תיקנו שאפשר להשלים מקסימום פרשה אחת².

המגן אברהם (שם, ד) גם סבור כדעת הגר"א, אך נימק את פסיקתו אחרת. הוא נימק, שמכיוון שבמצב רגיל מקסימום הפרשות שאפשר לקרוא הוא שתיים (למשל פרשת ויקהל - פקודי), גם כאשר ביטלו מספר פרשות - אין להשלים ולקרא יותר מכך.

המגן אברהם הרחיב את פסיקתו לשתי נקודות נוספות: כאשר ביטלו את פרשות ויקהל - פקודי, אין לקרוא בפרשת ויקרא את פרשיות פקודי - ויקרא, מכיוון שאין תקנה לחצאים, ואי אפשר לפצל את פרשת פקודי מויקהל. כמו כן הוסיף וכתב, שאם ביטלו פרשה, ופרשה הבאה היא בחומש חדש, אין לקרוא את שתי הפרשיות, מכיוון שלא נכון לחבר שני ספרים בקריאה אחת.

אמירת תחנון ללא ספר תורה

לאחר שראינו את המחלוקת מה עושים כאשר אין ספר תורה, יש לדון בשאלה נוספת שדנו בה במקרה שאין ספר תורה והיא האם מותר ליפול אפיים בתחנון. בטעם נפילת אפיים כתבו מספר טעמים. יש שכתבו, שהנפילה מסמלת את הבושה מהחטאים. טעם נוסף כתבו הפוסקים, שהנפילה מסמלת מסירות גמורה לקב"ה, ומשום כך רוב הספרדים למעשה כלל נופלים אפיים, מחשש שלא יוכלו לכוון למסור את הנפש באמת, וכפי שכתב **הילקוט יוסף** (קלא, טז):

"המנהג פשוט אצל הספרדים ועדות המזרח לומר המזמור לדוד אליך ה' נפשי אשא, ואבינו מלכנו, מבלי ליפול על פניהם כלל, מפני שעל פי דברי הזהר הקדוש הנופל על פניו ואינו מכוון לבו כראוי כשאומר המזמור הנ"ל, עלול ח"ו להסתלק מן העולם בקיצור ימים ושנים, ולכן נהגו להמנע מנפילת אפיים, אלא אומרים אותו כדרך הקורא מזמור תהלים בלבד

בניגוד למנהג הספרדים האשכנזים נהגו ליפול, אבל ישנם מספר מצבים שגם לשיטתם אין נופלים. קודם כל, כמובן שבימים שלא אומרים תחנון כמו ניסן, חגים וכדומה, אין נופלים אפיים, מכיוון שנפילת אפיים תמיד באה ביחד עם אמירת התחנון.

א. **הרוקח** (שכד) הוסיף וחיידש, שבמקום שאין ספר תורה, למרות שאומרים תחנון וי"ג מידות - אין נופלים אפיים. מעין ראייה הביא מספר יהושע (ז, ו), שם מסופר שלאחר הפסד עם ישראל לעי, נפל יהושע על פניו לפני ארון ה', משמע שדווקא לפני ארון ה' (או במקרה שלנו מקום שיש ספר תורה) יש ליפול אפיים, וכן פסקו להלכה גם **הרמ"א** (שם, ח) ו**שולחן ערוך הרב** (שם, ג).

ב. **הבית יוסף** חלק על דברי הרוקח, וכתב שיש לדחות את דבריו. **הט"ז** (שם, ה) ביאר שכוונתו למעשה פילגש בגבעה, שם מסופר שבני ישראל ישבו, בכו ועשו תשובה, ולא מוזכר שם שהבכי היה לפני ארון ה', וכך פסק גם **הבן איש חי** (כי תשא, יד) שלמעשה על פי הסוד אין חילוק בין מקום שיש ספר לתורה למקום שאין (אם כי למעשה ראינו שלדעת הספרדים בכל מקרה לא נופלים אפיים), ובלשונו:

"יש נוהגים שלא לעשות נפילת אפיים, אלא במקום שיש ארון וספר תורה או בעזרת בית הכנסת, ואין האמת כן, אלא כפי הסוד צריך לעשות נפילת אפיים בכל מקום ואפילו ביחיד. ואין לעשות נפילת אפיים בלילה, וכל שיש להם ספק דהיינו בין השמשות לא יעשו נפילת אפיים."

מקרים נוספים

ישנם מקרים נוספים, בהם גם האשכנזים נופלים אפיים למרות שאין ספר תורה. **הגרש"ז אויערבך** (אשי ישראל פרק כה) כתב שבירושלים העתיקה (ויש אומרים גם החדשה) אומרים תחנון ונופלים אפיים בכל עניין. הסיבה לכך היא, שכפי שראינו הטעם שאי אפשר להגיד תחנון במקום שאין ספר תורה הוא, שמותר להגיד אך ורק בפני ה', ואילו ירושלים נחשבת תמיד לפני ה'.

כמו כן, **הרב משה פיינשטיין** (אגרות משה ה, כ) כתב, שאפילו כאשר אין ספר תורה אך יש שאר ספרי קודש מודפסים נוהגים להקל, ועל אף שאין זה נחשב ממש לפני ה', מכל מקום, כיוון שנפילת האפיים בזמנינו שונה מזמן הגמרא (אז היו נופלים לגמרי על הרצפה), יש מקום לומר שגם ספרי קודש מספיקים לשם כך.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו³...

² להשוואת הגר"א לתפילת תשלומין יכולה להיות השלכה נוספת. נפסק להלכה שדווקא כאשר אדם פספס תפילה בשוגג או באונס, הוא יכול להשלים את התפילה הבאה, אך אם הוא ביטל במזיד - הפסיד את התפילה. משום כך ככל הנראה לשיטתו, אם ציבור ביטל במזיד קריאת התורה - לא יוכלו להשלים בשבת הבאה. **הביאור הלכה** (ד"ה אם) הביא שדעת **הפרי מגדים והעצי שיטים** לא כך, ושלשיטתם יש להשלים בכל עניין (וסברתם ככל הנראה, שמכיוון שצריך להשלים את הקריאה כל שנה, אין זה משנה אם פספסו בשוגג או במזיד או כסברת המגן אברהם).

³ **מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה?** tora2338@gmail.com